

Paweł Valde-Nowak

Instytut Archeologii, Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Ujazd i Hłomcza – późnoglacialne stanowiska w zachodniokarpackich utworach pokrywowych

W komunikacie ukazane zostanie znaczenie odkryć archeologicznych i paleogeograficznych dokonanych na dwóch stanowiskach paleolitycznych: Ujazd, pow. Jasło i Hłomcza, pow. Sanok. Obydwa mają charakter niewielkich obozowisk myśliwskich z późnego plejstocenu, użytkowanych w różnym czasie po kryzysie LGM.

Ujazd, pow. Jasło, stan. 6

Stanowisko znajduje się w na lewym brzegu Wisłoki na Pogórzu Ciężkowickim. Mimo że od odkrycia stanowiska upłynęło równo trzydzieści lat, jego znaczenie się nie zmniejszyło. W wyniku badań wykopaliskowych i prospekcji powierzchniowej uzyskany został inwentarz artefaktów kamiennych o cechach górnopaleolitycznych (Pawłowska i in. 2005; Valde-Nowak i in. 2006). Ustalono, że pierwotnym złożem dla tych wyrobów był zalegający tuż pod warstwą orną reliktowy poziom utworu lessowatego. Jego chronologia zawiera się w przedziale dwóch dat TL od $18,6 \pm 3,1$ ka do $15,1 \pm 1,7$ ka. Większość zabytków archeologicznych

w postaci artefaktów kamiennych, wśród których są wyroby z surowców importowanych z dużych odległości, m.in. z pogranicza dzisiejszych Słowacji i Węgier, nawiązuje do epigrawetienu. Jest to jak dotychczas jedyny w polskich Karpatach Zachodnich ślad tego środowiska kulturowego, silnie związanego z basenem środkowego Dunaju.

Hłomcza, pow. Sanok, stan. 1

Stanowisko znajduje się na erozyjnej terasie lewego brzegu Sanu na Pogórzcu Dynowskim. W trakcie wieloletnich prac wykopaliskowych osady wielokulturowej z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza przebadano w latach 1999–2000 pozostałości obiektu mieszkalnego myśliwych z późnego plejstocenu (Łanczont i in. 1999; Valde-Nowak, Muzyczuk 1999). Wydobyty z tego miejsca zespół kamiennych artefaktów jest typowy dla kultury magdaleńskiej. Część spągowa szafasu o rozmiarach ok. 8,80 x 3,40 m zalegała w utworze lessowo-gliniastym i była nakryta materiałem piaszczystym, na którym zalegała słabo rozwinięta gleba. Data TL uzyskana z wypełniska obiektu, a więc z materiału, który dostał się do jego wnętrza po fazie osadniczej, wynosi $13,5 \pm 2,0$ ka (Łanczont i in. 1999; 2002). Wskazuje to na czas młodszej części najstarszego dryasu, a wspomniany poziom gleby inicjalnej można synchronizować z sekwencją Bölling-Alleröd.

Otwarte stanowiska górnopaleolityczne są na terenie polskich Karpat Zachodnich wyjątkowe. Zalegają w płytkich utworach pokrywowych o cechach deluwiiów stokowych powstałych z udziałem aktywności eolicznej. Obydwa uległy destrukcji z uwagi na erozję terenu i działalność rolniczą. Udokumentowane w Hłomczy i Ujeździe oddziaływanie tych dwóch czynników rzuca światło na brak podobnych śladów w innych częściach tej grupy górskiej. Mogły one zostać łatwo zniszczone, a ich relikty są bardzo trudno wykrywalne. Pomimo poważnego zniszczenia obu omówionych obiektów możliwe były badania stratygraficzne i analizy TL, które zostały przeprowadzone pod kierunkiem prof. Marii Łanczont i prof. Teresy Madeyskiej. Uzyskane dzięki tym analizom ważne ustalenia chronostratygraficzne odpowiadają rysującym się relacjom kulturowym epigrawetienu

i magdalenieniu. Pierwszy z wymienionych kompleks kulturowy pojawił się w strefie zachodniokarpackiej wcześniej, zaraz po kryzysie drugiego pleniglacjału (Wilczyński 2017) i w sposób mało dynamiczny próbował opanować ekumenę peryglacialną na północ od Karpat. Ze śladem tej aktywności może być kojarzone stanowisko w Ujeździe. Później, w czasie dryasu I i kolejnych fazach schyłku plejstocenu, obszar ten opanowała na dużą skalę ludność kompleksu magdaleńskiego (Wiśniewski i in. 2017), którego jednym z najwcześniejszych śladów jest obozowisko w Hłomczy.

Łanczont M., Madeyska T., Kusiak J., 1999. Late Pleistocene natural environment of the San river valley near the Hłomcza archaeological site. *Acta Archaeologica Carpathica*, XXXV, 33–48.

Łanczont M., Madeyska T., Muzyczuk A., Valde-Nowak P., 2002. Hłomcza – stanowisko kultury magdaleńskiej w Karpatach polskich, [w:] J. Gancarski (red.), *Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach Polskich*, Muzeum Podkarpackie, Krosno, 147–187.

Pawłowska M., Petrykowski S., Valde-Nowak P., 2005. Verification surface studies of the Upper Palaeolithic site at Ujazd, county of Jasło (Poland). *Praehistoria*, 4–5, *Archaeolingua*, 153–164.

Valde-Nowak P., 2005. Hłomcza – Das östlichste Magdalenien im Lichte von TL-Datierung, [in:] M. Beck, S. Feldmann (Hrsg.), *47 Tagung der Hugo Obermaier Gesellschaft in Neuchâtel, Schweiz, 29. März – 02. April 2005*, Praehistorica, Erlangen, 25.

Valde-Nowak P., Łanczont M., Pawłowska M., 2006. The Upper Palaeolithic site at Ujazd (Polish Carpathians). *Acta Archaeologica Carpathica*, XL, 5–26.

Valde-Nowak P., Muzyczuk A., 1999. Magdalenian settlement at Hłomcza (Polish Carpathians). *Acta Archaeologica Carpathica*, XXXV, 5–32.

Wilczyński J., 2016. A new beginning: modern humans in Poland, [in:] J. Kabaciński (ed.), *The Past society. Polish lands from the first evidence of human presence to the early Middle Ages, 1, 500 000 – 5 500 BC*, IAE PAN, Warszawa, 110–128.

Wiśniewski A., Połtowicz-Bobak M., Bobak D., Jary Z., Moska P., 2017. The Epigravettian and the Magdalenian in Poland: New chronological data and an old problem. *Geochronometria*, 44, 16–29.